

Bulaşıcı hastalıkların sosyal medyada sunumu

Presentation of infectious diseases on social media

Taylan MARAL¹ (ID), Mehmet ÖZDEMİR² (ID)

ÖZET

Bulaşıcı hastalıklar, insanlık tarihinin önemli bir gerçeğidir ve her zaman sağlık açısından büyük bir tehdit olmuştur. Ancak, sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, bulaşıcı hastalıkların yayılımı ve etkileriyle ilgili bilgi akışı ve toplumsal tepkiler de köklü bir dönüşüm geçirdi. Bu yeni iletişim ortamı, bulaşıcı hastalıkların sosyal medya çağında nasıl yükseldiğini, toplumların nasıl etkilendiğini ve bilginin nasıl yayıldığını araştırmak için önemli bir alan haline geldi. Bu çalışmada, bulaşıcı hastalıkların sosyal medya kullanımıyla olan ilişkisi ve yönelimi incelenmektedir. Sosyal medyanın, bulaşıcı hastalıklar hakkında doğru bilgilerin hızlı şekilde yayılmasına ve farkındalığın artmasına nasıl katkıda bulunduğu ele alınırken aynı zamanda yanlış bilgilerin ve komplo teorilerinin de nasıl yayıldığı ve toplumu nasıl etkilediği de tartışılmaktadır. Bu çalışmada ayrıca sağlık otoritelerinin rolü, bulaşıcı hastalıklarla ilgili doğru bilgilerin nasıl sağlandığı, panik durumlarının nasıl yönetildiği ve toplumun sosyal medyadaki tepkilerine de değinilmektedir. Genel olarak bakıldığında bu çalışma, bulaşıcı hastalıkların sosyal medya çağında nasıl yükseldiğini anlamamıza yardımcı olacak ve toplum sağlığı açısından önemli bir konu

ABSTRACT

Infectious diseases are an important fact of human history and have always been a great threat to health. However, with the rise of social media, the flow of information and societal responses to the spread and effects of infectious diseases have also undergone a radical transformation. This new medium of communication has become an important field for investigating how infectious diseases rise in the age of social media, how societies are affected and how information is disseminated. In this study, the relationship and orientation of infectious diseases with the use of social media is examined. While discussing how social media contributes to the rapid dissemination of accurate information and raising awareness about infectious diseases, it is also discussed how misinformation and conspiracy theories spread and affect society. The study also touches on the role of health authorities, how accurate information about communicable diseases is provided, how panic situations are managed, and society's reactions on social media. In general, this study will help us understand how infectious diseases have risen in the era of social media and will also evaluate issues such as

¹İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, İstanbul

²Ankara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Ankara

İletişim / Corresponding Author : Mehmet ÖZDEMİR
Ankara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO, Ankara - Türkiye
E-posta / E-mail : mehmet255@gmail.com

Geliş Tarihi / Received : 02.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted : 17.12.2023

DOI ID : 10.5505/TurkHijyen.2024.72558

Maral T, Özdemir M. Bulaşıcı hastalıkların sosyal medyada sunumu
Turk Hij Den Biyol Derg, 2024; 81(2): 205 - 214

olan bilgi akışı, toplumsal tepkiler ve panik oluşumu gibi konuları da değerlendirecektir. Bu konu ve alanla ilgili yapılmış çalışmalar bulunmakla birlikte COVID-19, Ebola, SARS ve MERS gibi salgın hastalık dönemlerinin genel analizi de tek bir başlık altında değerlendirilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulaşıcı hastalık, sosyal medya, COVID-19, ebola, sağlık

information flow, social reactions and panic formation, which are important issues in terms of public health. Although there are studies on this subject and field, the general analysis of epidemic disease periods such as COVID-19, Ebola, SARS and MERS will also be evaluated under a single title.

Key Words: Infectious disease, social media, COVID-19, ebola, health

GİRİŞ

Bu çalışmada, bulaşıcı hastalıkların sosyal medya ile ilişkisini incelemek için literatür taraması yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Daha önce yapılmış çalışmaların sistemli bir şekilde araştırılıp analiz edilmesini sağlayan bir yöntem olan literatür taraması yöntemiyle, bulaşıcı hastalıkların sosyal medya ile ilişkisi üzerine daha önce yapılmış olan çalışmaların bulguları incelenmiş ve ortak bir çıkarım yapılması amaçlanmıştır.

Literatür taraması süreci, elektronik veri tabanları ve bilimsel yayınlar üzerinde yapılan kapsamlı bir araştırmayı içermiştir. Bulaşıcı hastalıkların sosyal medya ile ilişkisine odaklanan çalışmalar belirli anahtar kelimeler ve kriterler kullanılarak taranmıştır. Bu araştırma, özellikle Ebola, Akut Solunum Yolu Yetersizliği Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome - SARS), Ortadoğu Solunum Yetmezliği Sendromu (Middle East Respiratory Syndrome - MERS) ve Koronavirüs Hastalığı (Coronavirus Diseases - COVID-19) gibi bulaşıcı hastalıklar dönemlerinde yapılmış çalışmaları içermektedir. Verilerin analizi, her bir çalışmanın araştırma soruları, yöntemleri, bulguları ve önerileri üzerinde odaklanmıştır. Çalışmalardan elde edilen bulguların ortak noktaları, farklılıkları ve eğilimleri belirlenerek, bulaşıcı

hastalıklar ile sosyal medya arasında bir etkileşimin olup olamayacağı yönünde bir sonuca varılması ve sonucun anlamlandırılması hedeflenmiştir.

İlk olarak 2013 yılının sonları ile 2014 yılı başlarında Batı Afrika'da meydana gelen Ebola salgını, daha etkili bir bilgi ağına olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Hiyerarşik ve resmileştirilmiş komuta kontrol odaklı ağlar ile topluluk temelli veya o an oluşan ad hoc* ağların birleşimi olan hibrid bilgi ağları, halk sağlığı müdahalelerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Sosyal medya kullanımıyla bu eksiklikler doldurularak, böyle küresel bir endişe kaynağı olan salgına tepki verme konusunda daha önceden tedbirli ve tepkisel bir yaklaşım benimsenebilir. Medya raporları için salgının kısa ve bilinen adı kullanılırken, yapılan incelemenin sonuçları, geleneksel saha tabanlı gözetim yaklaşımının bir tamamlayıcısı olarak sosyal medya kullanımının salgının tespiti, hazırlığı ve müdahalesi için etkili bir gözetim yanıt mekanizması sağladığını göstermektedir.

Bulgular

Salgın hastalıklar dönemlerinde sosyal medya kullanımı ve etkileri oldukça önemlidir. Sosyal medya, hızlı ve geniş kitlelere ulaşma potansiyeli sayesinde salgın hastalıklarla ilgili güncel bilgilerin yayılmasında önemli bir araç olmuştur. Sağlık otoriteleri, haber kuruluşları ve uzmanlar, sosyal medya platformlarını

*Latince kökenli bir ifade olan "Ad Hoc", "o an için" veya "o anda yapılan" anlamına gelir. Genel olarak, ad hoc terimi, önceden planlanmamış veya hazırlanmamış durumlara ilgili olarak kullanılır. Bir şeyin ad hoc olarak yapılması, o duruma özgü ihtiyaçlara veya sorunlara yönelik geçici ve özel çözümler üretmek anlamına gelir. Ad hoc ayrıca bilgisayar biliminde de kullanılan bir terimdir. Burada ad hoc ağlar veya ad hoc ağ protokolleri, önceden planlanmamış ve kurulmamış ağ bağlantılarına yönelik geçici çözümleri ifade eder.

kullanarak salgının nedenleri, belirtileri, önlemler ve güncel istatistikler gibi bilgileri halka ulaştırabilir. Bu şekilde toplumun geniş kesimleri bilgilendirilir ve farkındalık oluşturulur. Salgın dönemlerinde sosyal medya platformları, insanların anlık olarak haberleri ve güncel bilgileri takip etmelerini sağlar. Kullanıcılar sosyal medya üzerinden haber kaynaklarına, sağlık kuruluşlarına ve uzmanlara kolaylıkla erişebilirler. Bu da güncel bilgilere daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşmayı sağlar. Ancak, salgın hastalık dönemlerinde sosyal medya, yanlış bilgi ve söylentilerin hızla yayılması riskini de beraberinde getirir. Sahte tedavi yöntemleri, komplo teorileri veya yanlış istatistikler gibi yanıltıcı bilgilerin yayılması önemli bir sorun olmuştur. Bu nedenle, sağlıklı bilgi kaynaklarına dayanarak bilinçli bir şekilde sosyal medya kullanmak önemlidir.

Salgın hastalıklar döneminde sosyal medya, toplumsal destek ve dayanışmayı sağlamak için de kullanılmıştır. İnsanlar sosyal medya platformlarını kullanarak birbirlerine moral verme, destek olma ve dayanışma gösterme imkânı bulurlar. Bu da salgının psikolojik etkileriyle mücadelede önemli bir rol oynar. Ayrıca, sosyal medya salgın dönemlerinde viral kampanyaların yayılması ve bilinçlendirme için etkili bir platform olmuştur. Hijyen uygulamalarını teşvik eden videolar, maskenin önemiyle ilgili gönderiler veya sosyal mesafe kurallarını vurgulayan paylaşımlar gibi kampanyalar sosyal medyada hızla yayılarak toplumsal bilinçlenmeyi artırabilir.

Genel olarak bulaşıcı ve salgın hastalıklar dönemlerinde kullanımlar ve etkileri benzer özellikler gösterdiğinden Ebola, SARS, MERS ve COVID-19 salgınları genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Ebola Salgını

İnsanlar ve hayvanlar arasında hastalık salgınları hakkında küresel olarak hızlı bir şekilde bilgi yaymayı amaçlayan bir internet tabanlı raporlama sistemi olan ProMED (Program for Monitoring Emerging Diseases) tarafından ilk veriler işlenmeye başlanmıştır. Afrika'nın altı bölgesinde küçük ve izole salgınların meydana

gelebileceği bilinmekteydi. Ancak daha önce Gine'de herhangi bir vaka rapor edilmemişti. Mart 2014'te Kenya'daki The Standard gazetesinde yer alan bir raporu kaynak göstererek, Gine'nin Guéckédou sınır köyünde meydana gelen bilinmeyen bir viral kanamalı ateş salgınına işaret etmişti. Bu durum endişeleri de haklı çıkardı ve kısa bir süre içinde hastalık salgın durumuna ulaşarak komşu ülkeler Liberya ve Sierra Leone'yi etkiledi (1).

Bu salgın, Batı Afrika'da Ebola salgınına dönüşmüş ve dünyanın diğer bölgelerine yayılan vakalar ortaya çıkmıştır. Salgın zamanla büyümüş ve Afrika'daki geniş nüfusları etkilemiş, hatta Amerika'ya ihraç edilmiştir. Bu durum, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün 8 Ağustos 2014 tarihinde Uluslararası Sağlık Düzenlemeleri (2005) kapsamında Uluslararası Sağlık Acil Durumu ilan etmesine yol açmıştır (2).

15 Ekim 2014 tarihli DSÖ Ebola Müdahale Yol Haritası Durum Raporu'na göre, etkilenen yedi ülkede (Gine, Liberya, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Amerika) toplam 8.997 doğrulanmış, muhtemel ve şüpheli Ebola virüsü hastalığı vakası bildirilmiş ve bu vakalardan 4.493 kişi ölmüştür (%50'ye yakın bir ölüm oranı). Salgın aynı zamanda sağlık çalışanlarını da etkilemiş olup, 427 doğrulanmış vaka ve 236 ölüm (% 55 ölüm oranı) rapor edilmiştir. Nijerya, Senegal, İspanya ve Amerika gibi ülkelerde, daha geniş ve yoğun yayılmasının olduğu bir ülkeden ithal edilen yerel yayılma vakalarına dair daha fazla kanıt bulunmaktadır. Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention - CDC), Ebola vakalarının Aralık 2014'e kadar haftada 20.000'e ulaşabileceğini tahmin etmiştir (3).

Netice itibarıyla Ebola salgını 2014 yılının Ekim ayında pik yapmış, sonrasında salgın kontrol altına alınarak vaka sayılarında düşüşler gözlemlenmiştir. 8 Mayıs 2016 tarihinde DSÖ'nün yayınladığı verilere göre 11.310 kişinin öldüğü, hastalığa yakalanma ve ölüm oranının ise %39.5 olduğu ifade edilmiş, son vakanın da 9 Haziran 2016'da görüldüğü ve salgının sona erdiği bildirilmiştir (4).

Salgının medya değerlendirmelerine de kısaca bakacak olursak, 2014 yılındaki salgının uluslararası düzeyde büyük bir haber odağı olduğu ve gerek çevrimiçi gerekse çevrimdışı ortamlarda halk arasında tartışmalara neden olduğunu görmek mümkündür. Savillo ve Gertz, popüler ulusal haber yayınlarında yaklaşık 1.000 haber segmenti yer aldığını belirtirken (5), bazı araştırmacılar ise uzun yıllardır, akademisyenler medya kuruluşlarının genellikle panik oluşturan ve medya hevesini tetikleyen sömürücü ve sansasyonel taktikler kullandığını savundular (6). Geçmişte, geleneksel basının bu şüpheli panik durumun yayılmasında rol oynadığı savunulurken, yeni dönemde artık internet ve sosyal medya kuruluşları salgın haberleri nedeniyle yoğun eleştirilere maruz kalmıştır (7).

2. Koronavirüs Kaynaklı Salgınlar

SARS, MERS ve son olarak görülen COVID-19 insanlarda solunum yolu enfeksiyonlarına yol açan 3 farklı koronavirüsten kaynaklanmış salgınlar olarak karşımıza çıkar. Öyle ki, genel olarak COVID-19 olarak bildiğimiz hastalık çeşitli şekillerde ifade edilmektedir. Örneğin SARS-CoV2, Yeni Koronavirüs ya da ortaya çıktığı yıl olan 2019'u ifade ederek kullanılan en yaygın biçimiyle COVID-19 olarak bilinmektedir (8).

SARS, ilk olarak 2002-2003 yıllarında ortaya çıkan bir salgınla ilişkilendirilen SARS-CoV virüsü tarafından oluşturulan bir hastalıktır. Bu salgın, Asya'da başlamış ve birçok ülkeye yayılmıştır. SARS-CoV, şu anda bilinen SARS vakalarına neden olan tek virüsdür. 2002-2004 yıllarında, Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu Koronavirüsü (SARS-CoV veya SARS-CoV-1) tarafından oluşturulan (SARS) salgını gerçekleşti. Bu salgın, 29 farklı ülke ve bölgede 8.000'den fazla insanı enfekte etti ve dünya genelinde yaklaşık 774 ölümlerle sonuçlandı. Salgın ilk olarak Kasım 2002'de Çin'in Guangdong eyaletine bağlı Foshan şehrinde tespit edildi. DSÖ, salgından Şubat 2003'te haberdar oldu ve Mart 2003'te küresel bir uyarı yayınladı. Salgın yaklaşık 8 ay sürdü ve DSÖ 5 Temmuz 2003'te SARS'ın

kontrol altına alındığını duyurdu. Ancak, Mayıs 2004'e kadar birkaç SARS vakası daha bildirildi (9).

MERS ise 2012 yılında Suudi Arabistan'da ortaya çıkan bir hastalıktır. MERS-CoV adı verilen başka bir koronavirüs türüne bağlıdır. MERS-CoV, insanlarda şiddetli solunum yolu enfeksiyonuna neden olur ve özellikle Orta Doğu'da salgınlar görülmüştür. Mayıs 2013'te, Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi'nin Koronavirüs Çalışma Grubu "MERS-CoV" resmi ad olarak kabul etti. MERS, Suudi Arabistan başta olmak üzere çeşitli ülkelerde görüldü ve özellikle erkekler arasında yaygındı. Virüsün bulaşma nedenlerinden biri olarak, peçe takan kadınların virüse maruz kalma şansının azalması düşünülmektedir (10). MERS vakaları Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Tunus, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde rapor edildi. Suudi Arabistan, hac ziyaretleri sırasında milyonlarca Müslümanın virüse maruz kalma endişesi taşıdı. Mayıs 2014'te (DSÖ), küresel MERS vakalarının artışını izlediğini belirtti, ancak durumun hala bir sağlık acil durumu teşkil etmediğini söyledi. Suudi Arabistan, verileri yeniden inceledikten sonra toplam MERS vakalarını 688'e revize etti ve ölüm sayısı 282'ye yükseldi. Bu süre zarfında, virüsün deveden insana bulaşabileceğini gösteren bir araştırma yayınlandı. Haziran 2015 itibarıyla, 1.227 doğrulanmış MERS vakası ve 449 ölüm bildirilmiştir (11).

Aralık 2019'da, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde, SARS ile ilişkili yeni bir koronavirüs türü olan SARS-CoV-2 keşfedildi. Bu yeni virüs, COVID-19 adı verilen ve dünya genelinde yayılan bir hastalığa neden oldu. COVID-19, milyonlarca insanın ölümüne yol açan bir pandemi haline geldi (12).

Bu üç hastalık, solunum yolu enfeksiyonlarına neden olan üç farklı koronavirüs tarafından ortaya çıkar. Her biri farklı semptomlar, yayılma özellikleri ve ciddiyet düzeyine sahip olabilir. Ancak bu üç hastalığın koronavirüs mikrobu dışında bir ortak noktası daha var ki, o da üçünün de internet ve sosyal medya dönemlerinde ortaya çıkmış olmasıdır. İnternet ve sosyal medya kullanımının artışına paralel olarak

virüsün de yayılımı artış göstermiştir. Bu iki değişken arasında doğrusal bir bağlantı bulunmamakla birlikte 2002 yılındaki vaka/ölüm oranı ile 2020 tarihindeki vaka/ölüm oranının yüksekliği dikkat çekicidir.

Salgın Hastalıklar ve Sosyal Medya Kullanımı

Web 2.0 terimi, kullanıcıların etkileşimde bulunabildiği, içerik oluşturabildiği ve paylaşabildiği bir dizi web tabanlı uygulamaları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Sosyal medyada bu Web 2.0 uygulamalarının bir parçasıdır. Sosyal medya, kullanıcıların internet üzerinde dijital içerik oluşturmaya, paylaşmaya ve etkileşimde bulunmaya imkân tanıyan bir platformdur. Bu platformlar aracılığıyla insanlar fotoğraf, video, yazı, ses kaydı gibi çeşitli içerikleri paylaşabilir, beğeni ve yorum alabilir, diğer kullanıcılarla iletişim kurabilir ve topluluklar oluşturabilir. Sosyal medya ayrıca kullanıcıların belirli ilgi alanlarına sahip kişilerle etkileşime girmesini sağlar. Kullanıcılar, arkadaşları, aile üyeleri, iş arkadaşları, sanatçılar, markalar ve diğer topluluk üyeleriyle bağlantı kurabilir, onların içeriklerini takip edebilir ve paylaşımlarını beğenebilir veya paylaşabilir (13).

Sosyal medyanın bu paylaşımcı gücü, doğru bilginin paylaşılmasında kullanılabilirliği gibi, sahte ve aldatıcı bilginin de yayılmasında etkili olabilmektedir. Özellikle kriz zamanlarında yanıltıcı bilginin paylaşımı, insan hayatına da olumsuz yönde etki edilmektedir. Her konuda olduğu gibi hastalık konularında da insanlar arama motorları aracılığıyla bilgiye ulaşmak isteyebilmektedirler. Bu durumda edinilen bilginin doğruluğu teyit edilmeden, kaynağı sorgulanmadan paylaşıldığında diğer insanlar tarafından da doğru kabul edilerek paylaşılması olasıdır.

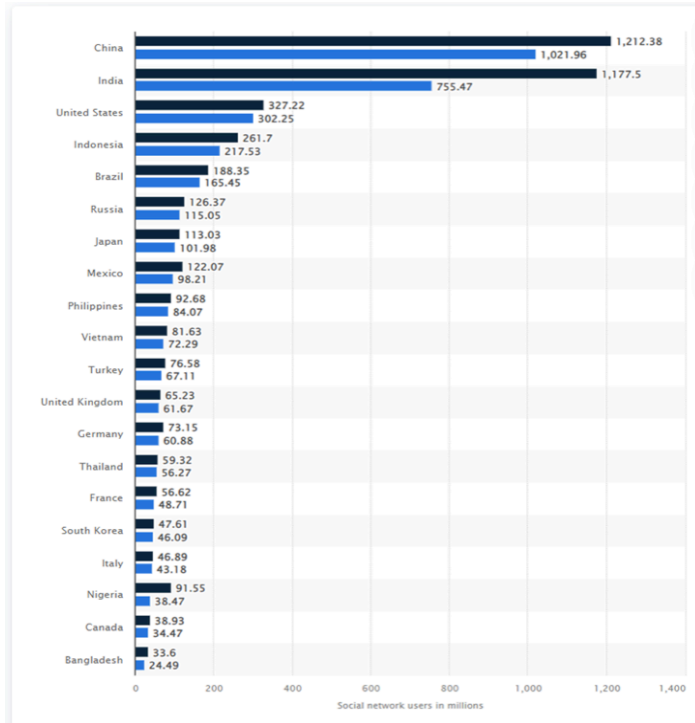
Sosyal medya uygulamalarının kullanıcı sayıları her geçen gün artış gösterirken, bu uygulamalarda paylaşım yapanların da oranları oldukça yüksek seviyede seyretmektedir. Sosyal medya kullanıcı sayılarına da bakılacak olursa, nüfus sayısına oranla en kalabalık ülkelerin sıralamada oldukları da görülecektir. Bu açıdan nüfus artış oranları

da dikkate alındığında olası kullanıcı sayıları da istatistikçiler tarafından tahmin edilmektedir. 2023 yılı itibarıyla sosyal medya kullanıcı sayıları ülkelere göre belirlenmiş (Şekil 1) ve 2027 yılındaki yaklaşık sosyal medya kullanıcı sayıları da tahmin edilmiştir. 2023 yılı itibarıyla en çok kullanıcıya sahip uygulama Facebook olurken, ikinci sırada video paylaşım sitesi/ uygulaması olan YouTube yer almaktadır. Onları takip eden ise WhatsApp ve Instagram olmuştur (Şekil 2).

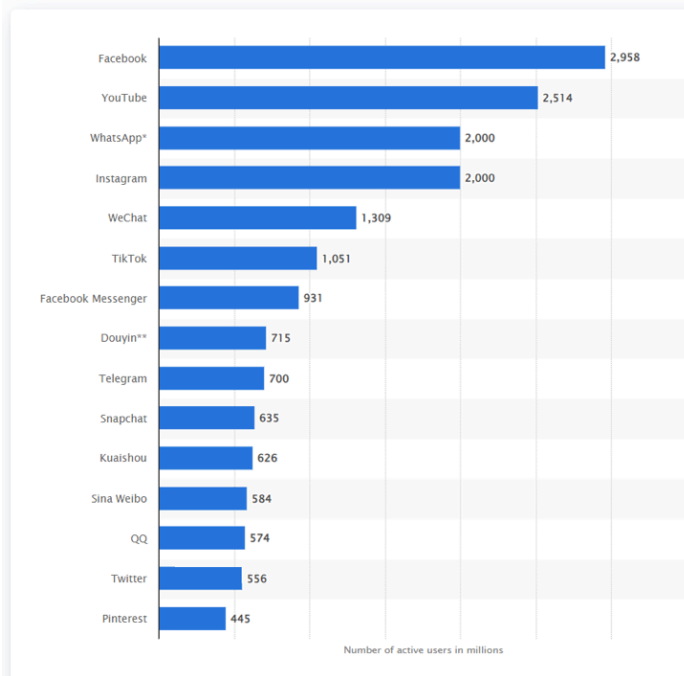
Bilgi paylaşımının yanı sıra sosyal medya, kullanıcılar için “sosyalleşme” aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu da sosyal bir varlık olan insanın özellikle evden çıkamadığı özel kriz durumlarında başvurduğu önemli bir unsurdur. Teknolojinin gelişmesi ve özellikle internetin yaygın hale gelmesi, sosyal medya uygulamalarıyla birleştiğinde paylaşım ve bilgi de paralel olarak artış göstermektedir. Yakın zamanda yaşanan COVID-19 pandemisinde uygulanan sokağa çıkma yasakları da sosyal medya uygulamalarının kullanım alanlarının artmasını da sağlamıştır. Sosyal medya uygulamaları üzerinden en çok paylaşım yapılan uygulama YouTube olurken, onu sırasıyla Facebook, WhatsApp ve Instagram takip etmiştir (Şekil 3).

Sosyal medya uygulamaları aracılığıyla paylaşılan içerikler, kriz zamanlarında daha fazla ilgi çekerken paylaşım oranlarını da artırmaktadır. Salgın hastalık riskleri, alınması muhtemel tedbirler, yaşanan olaylar, ölüm ve vaka sayıları da salgın dönemlerinde artan içeriklerin başında gelmektedir. Bu açıdan dikkat çekilmesi gereken bir konu olarak salgın dönemlerinde sosyal medya kullanımları ve içerikler, çeşitli kuruluşlar tarafından da dikkatle üzerinde durulan konulardan olmuş ve zaman zaman farklı şekillerde tanımlanmıştır.

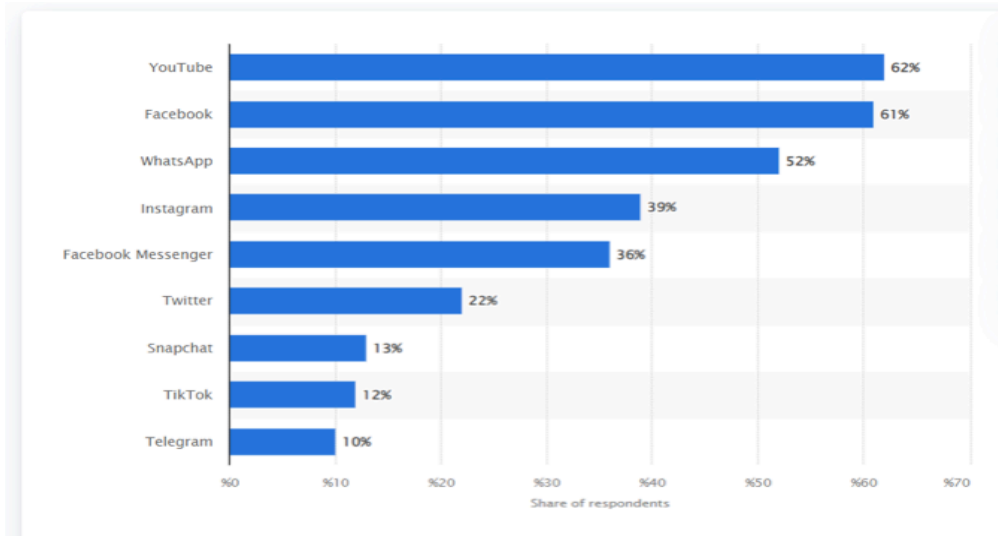
Yüksel, sosyal medyayı dijital medya olarak tanımlamakta ancak bu kavramın tam olarak doğru bir tanım olmadığını da ifade ederken, Türkiye’de sosyal medya denildiğinde genellikle Twitter’ın aklı geldiğini belirtir. Ayrıca Twitter’ın genç ve orta yaş erkeklerin ağırlıklı olarak kullandığı, tepkisel ve dürtüsel içeriklerin öne çıktığı bir ortam

Şekil 1. Ülkelere göre sosyal ağ kullanıcıları- 2023

Şekil 2. Aktif sosyal ağ kullanıcıları- 2023

Şekil 3. En çok paylaşım yapılan sosyal ağlar- 2023

olduğunun da altını çizer. Bununla birlikte Yüksel, sosyal medyanın dedikodu ve manipülasyona olanak sağladığı, farklı içeriklere erişebilme imkânı sunduğu ve anlık etkileşime sahip olduğunu da vurgulamıştır. Yüksel ayrıca sağlık konulu içeriklerin de sosyal medya üzerinden paylaşıldığına ve en çok paylaşılan içeriklerin geleneksel medyanın sağladığı bilgilerden oluştuğuna da dikkat çekmiştir. Ona göre sosyal medya ortamları yani kendi ifadesiyle dijital medya platformları, karmaşık ve kaotik bir yapıya sahiptir ve bu özellik onu manipülatif bir ortam haline getirmektedir (14).

Salgın doğal olarak insanların fiziksel, psikolojik ve sosyal bozukluk yaşamalarına neden olurken aynı zamanda insanların görünmez düşman olan virüsler hakkında endişe duymalarına neden olarak bir bilgi aşırılığı (infodemic) yarattı. Amerikan Kalp Derneği tarafından 20 Mart tarihinde yayımlanan “Sosyal medyada koronavirüs haberleri sizi strese sokuyor mu? Kaygıyla nasıl başa çıkılır?” adlı rapora göre, bazı sosyal medya kullanıcıları internet üzerindeki bilgi kirliliği ve yüklenen bilgi yüzünden kaygı yaşamaktadır. Raporda, insanların bilgi okuma sınırlarını bilmediği belirtilmekte ve virüsle ilgili haberleri okuduktan sonra endişe yaşadıkları, ancak

virüsü durdurmak için yapabilecekleri tek şeyin sosyal mesafe olduğu da ifade edilmektedir. Rapor ayrıca, bu dönemin uzaklaşma zamanı olduğunu, ancak sosyal izolasyon zamanı olmadığını çünkü duygusal destek ihtiyacı olan insanlar olduğunu ve bu insanlara ihtiyaçlarını karşılamanın tek yolunun sosyal medya aracılığıyla iletişim kurmak olduğunu önermektedir. Dernek ayrıca, “kaygı yönetilebilir ve sosyal medya doğru bir şekilde kullanıldığında sizi ruh sağlığı açısından bir döngüye sokmak zorunda değil. Ayrıca denge bulmanıza yardımcı olabilir” ifadesini kullanmaktadır. Bu kaygı, sınırlı şekilde sosyal medyanın kullanılmasıyla yönetilebilir ve insanların bilgi aşırılığı içinde kaybolan olumlu haberleri fark etmelerine de yardımcı olacaktır (15).

Bu rapora benzer bir başka çalışma da “Koronavirüsten endişe duyuyorsanız yardımcı olacak 10 ipucu” başlığıyla, Birleşik Krallık Ulusal Sağlık Servisi (NHS) tarafından 3 Mart 2020 tarihinde yayınlanmıştır. Bu makalede, koronavirüs salgınından kaynaklanan endişelerle başa çıkmak için insanlara verilen 9 ipucu anlatılmaktadır. Makalenin ana hedefi, insanlara sağlıklı bir şekilde endişelerini yönetmelerine yardımcı olmaktır. Makalede yer alan ipuçları şunlardır:

- Doğru bilgi kaynaklarına güvenin: Resmi sağlık otoriteleri ve güvenilir sağlık kuruluşlarından alınan bilgilere odaklanın.

- Bilgi aşırılığından kaçının: Sürekli haber okumak veya sosyal medyada takip etmek yerine, belirli bir kaynaktan güncel bilgileri takip edin.

- Kaygı düzeyinizi belirleyin: Kendinizi sürekli kaygılı hissettiğinizde bunu kabul edin ve kaygı düzeyinizi yönetmek için adımlar atın.

- Fiziksel sağlığınıza dikkat edin: Düzenli egzersiz yapın, dengeli beslenin ve yeterli uyku alın. Vücudunuzun sağlıklı olması kaygıyla başa çıkmanıza yardımcı olur.

- Duygusal destek arayın: Aileniz, arkadaşlarınız veya profesyonel destek sağlayan kuruluşlarla iletişim kurun. Duygusal destek almak önemlidir.

- Kaygıyla başa çıkma teknikleri kullanın: Derin nefes alma, meditasyon, rahatlama teknikleri gibi kaygıyı azaltan yöntemleri deneyin.

- Zihinsel sağlığınıza dikkat edin: Kendinize zaman ayırın, hobilerinizi yapın, rahatlama yöntemlerini uygulayın.

- Sosyal medya kullanımını sınırlayın: Sürekli sosyal medya kullanmak kaygıyı artırabilir. Sosyal medya kullanımınızı sınırlayın ve ihtiyaç duyduğunuzda olumlu içeriklere odaklanın.

- Koruyucu önlemleri alın: El hijyenine dikkat edin, sosyal mesafe kurallarını takip edin ve maske takın. Koruyucu önlemleri almak, kendinizi güvende hissetmenize yardımcı olur.

- İhtiyaç duyduğunuzda yardım isteyin: Eğer endişeleriniz sizi aşar ve başa çıkamaz hale gelerseniz, yardım istemekten çekinmeyin. Sağlık profesyonelleri size yardımcı olabilir.

Bu ipuçları, insanların koronavirüs kaynaklı endişeleriyle başa çıkabilmeleri ve sağlıklı bir şekilde bilgi alışverişi yapmaları için pratik öneriler sunmaktadır (16).

Amerika'dan Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (Massachusetts Institute of Technology - MIT) de, salgın hakkında bir rapor hazırlamış ve infodemiye

dikkat çekmiştir. 17 Mart 2020'de yayınlanan "İşte sosyal medyanın koronavirüs 'infodemisi' ile mücadele edebileceği yöntemler" başlıklı raporunda, koronavirüs infodemisi ile mücadele etmek için sosyal medyanın nasıl kullanılabileceği konusunda bir perspektif sunmaktadır. Raporda, koronavirüs salgını sırasında sosyal medyanın bilgi yayma, farkındalık oluşturma ve doğru bilgiye erişimi kolaylaştırma potansiyelinden bahsetmektedir. Ayrıca, sosyal medyanın infodemiden etkilenen insanlara doğru ve güvenilir bilgi sağlama, yanlış bilgilere karşı mücadele etme ve sağlık otoritelerinin mesajlarını yayma gibi önemli roller üstlenebileceği vurgulanırken, sosyal medyanın toplulukların bir araya gelmesini, dayanışma ve destek ağlarının oluşmasını sağlama potansiyeli olduğu ve bilinçli bir şekilde kullanıldığında salgınla mücadelede etkili bir araç olabileceği belirtilmektedir. Raporda ayrıca, sosyal medyanın yanlış bilgi ve komplo teorilerinin yayılmasına katkıda bulunabileceği riski de vurgulanmaktadır. Bu nedenle, sağlık otoriteleri, medya kuruluşları ve kullanıcıların sosyal medyayı doğru bilgi kaynaklarına erişim sağlamak ve güvenilir bilgileri yaymak için etkili bir şekilde kullanması gerektiği ifade edilmektedir (17). Genel olarak değerlendirildiğinde, sosyal medyanın koronavirüs salgını sırasında infodemikle mücadelede önemli bir rol oynayabileceğini ve doğru, güvenilir ve faydalı bilgi yayma potansiyeli olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal medya ve internet kullanımının özellikle izolasyon döneminde arttığı düşünüldüğünde, toplumun dikkat algısının da belirlenmesi ve salgına yönelik odaklanmanın izlenmesi de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan çeşitli araştırmalar gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerdeki toplumun salgına yönelik dikkat sürelerini araştırmışlardır. Hu ve diğerleri COVID-19'a ilişkin yaptıkları araştırmada dikkat sürelerinin Amerika'da 27 gün, Birleşik Krallıkta 23 gün, Avustralya'da 22 gün, Kanada'da 13 gün ve Yeni Zelanda'da 11 gün olduğunu vurgulamaktadır (18). Avcı ise araştırmasında, Türkiye'de toplumun dikkat süresinin 11 Mart

2020'den 5 Nisan 2020'ye kadar 26 gün olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, COVID-19 ile ilgili önemli gelişmelerin, SARS-CoV-2 enfeksiyonuna sahip hastaların Çin'de duyurulması ve özellikle İtalya ve İran gibi yakın coğrafyalarda birçok vakanın açıklanması ve dramatik olayların medya tarafından yansıtılmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum ortak coğrafya özelinde çoğu ülke için benzerlik göstermektedir. Amerika'da ise toplumun dikkat süresi, pandeminin ilanından bu yana hastalığın yayılmasını önlemek için uygulanan önlemler ve CDC gibi federal ve yerel sağlık kuruluşlarının halkın sağlıkla ilgili konulara farkındalığını artırmadaki kritik rolüyle de ilişkilendirilmektedir (19).

SONUÇ

Sosyal medyanın temel özellikleri arasında kullanıcı katılımı, etkileşim, paylaşım, ağ oluşturma ve içerik oluşturma yer alır. Bu platformlar, bireylerin fikirlerini ifade etmelerini, deneyimlerini paylaşmalarını ve toplumla etkileşimde bulunmalarını sağlayarak sosyal bağları güçlendirir.

Sosyal medya, salgınlarla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Doğru şekilde kullanıldığında, salgınların tespiti, izlenmesi, müdahale stratejilerinin geliştirilmesi ve halk sağlığı eğitimi gibi alanlarda büyük faydalar sağlayabilir. Ancak, veri doğruluğu, gizlilik ve güvenlik gibi konuların da dikkate alınması gerekmektedir.

Salgınlarla mücadelede sosyal medya analitiğinin etkileri olarak hızlı tespit, gerçek zamanlı veri analizi, bilgi paylaşımı, halk sağlığı ve eğitimi, toplumsal hareketlilik gibi başlıklarda değerlendirilebilir. Sosyal medya analitiği, salgınların hızlı bir şekilde tespit

edilmesine ve izlenmesine yardımcı olur. İnsanlar sosyal medya platformlarında semptomlarını, hastalık vakalarını veya salgına ilişkin bilgileri paylaşabilir. Bu bilgiler, sağlık otoritelerinin salgını daha erken bir aşamada fark etmelerini sağlar ve hızlı önlemler alınmasına katkıda bulunur. Ayrıca salgınla ilgili gerçek zamanlı verilerin analiz edilmesine de olanak tanır. Bu, salgının yayılımını takip etmek, risk bölgelerini belirlemek ve sağlık hizmetlerini yönlendirmek için önemli bilgiler sağlar. Sağlık otoriteleri, sosyal medya analitiğiyle salgının durumunu anlık olarak takip ederek etkili müdahale stratejileri geliştirebilir.

Sosyal medya analitiği, halk sağlığı kurumlarına salgınla ilgili ihbarların yapılmasını ve önemli bilgilerin hızla paylaşılmasını sağlar. Vatandaşlar, sosyal medya üzerinden hastalık semptomlarını veya salgına ilişkin endişelerini paylaşabilir ve sağlık otoriteleri bu bilgilere anında yanıt verebilir. Bu sayede doğru bilgi akışı sağlanır ve spekülasyonların önüne geçilirken, halk sağlığı eğitimi ve farkındalık oluşturma açısından güçlü bir platformdur. Salgınlarla mücadelede doğru bilgiye erişim, önlemlerin alınması ve hastalığın yayılmasının engellenmesi için hayati öneme sahiptir. Sosyal medya analitiği, halka doğru bilgilerin ulaştırılmasında ve yanlış bilgilere karşı mücadelede etkili bir rol oynar. Salgınlarla mücadelede yalan ve yanıltıcı haberlerin de bulunması bir risk oluşturur ancak yine de yukarıda belirtilen değerlendirmelere ek olarak sosyal medya analitiği, insanların hareketliliği ve etkileşimlerini izleyerek salgının yayılma potansiyelini değerlendirmeye yardımcı olur. Bu bilgiler, salgının kontrol altına alınması için karar vericilere yönlendirici olabilir ve kısıtlamaların etkin bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunabilir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

KAYNAKLAR

1. Gatherer D. The 2014 Ebola virus disease outbreak in West Africa. *J Gen Virol*, 2014;95:1619-24.
2. World Health Organization. Statement on the 1st meeting of the IHR Emergency Committee on the 2014 Ebola outbreak in West Africa (WHO statement, 2014) (<http://www.who.int/mediacentre/news/statements/2014/ebola-20140808/en/>).
3. Meltzer MI, Atkins KY, Santibanze S, Knust B, Petersen BW, Ervin ED, et al. Estimating the future number of cases in the Ebola epidemic - Liberia and Sierra Leone, 2014-2015. *Morbidity and Mortality Weekly Report. Surveill Sum*, 2014; 63(Suppl. 3): 1-14.
4. Ebola data and statistics. (2016). <https://apps.who.int/gho/data/view/ebola-sitrep/ebola-summary-20160511?lang=en>, Erişim tarihi: 23 Mayıs 2023.
5. Savillo R, Gertz M. Ebola coverage on TV news plummeted after midterms. *Media Matters for America* (2014). Retrieved from <http://mediamatters.org/research/2014/11/19/report-ebola-coverage-on-tvnews-plummeted-after/201619>. Erişim tarihi: 20 Haziran 2023.
6. Finn JC, Palis J. Introduction: The medium, the message, and media geography in the 21st century. *Geo J*, 2015; 80, 781-90.
7. Ungar S. Hot crisis and media reassurance: A comparison of emerging diseases and Ebola Zaire. *Brit J Sociol*, 1998; 48: 36-56.
8. New coronavirus stable for hours on surfaces (2020). <https://www.nih.gov/news-events/news-releases/new-coronavirus-stable-hours-surfaces>. Erişim tarihi: 3 Haziran 2023.
9. China's latest SARS outbreak has been contained, but biosafety concerns remain. (2004). https://www.who.int/csr/don/2004_05_18a/en/. Erişim tarihi: 14 Mayıs 2023.
10. Khazan O. Face Veils and the Saudi Arabian Plague. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/06/face-veils-and-the-saudi-arabian-plague/277112/>. Erişim tarihi: 21 Haziran 2023.
11. Peck KM, Burch CL, Heise MT, Ralph S. Coronavirus Host Range Expansion and Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus Emergence: Biochemical Mechanisms and Evolutionary Perspectives *Baric Annual Review of Virology*, 2015;2(1):95-117.
12. Wang L, Wang Y, Ye D, Liu Q. Erratum to "A review of the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19) based on current evidence" [*International Journal of Antimicrobial Agents* 55/6 (2020) 105948]. *Int J Antimicrob Agents*, 2020; 56(3), 106137.
13. Güçdemir Y. Sosyal medya halkla ilişkiler, reklam ve pazarlama. *Derin yayınları*, (2017).
14. Maden S. Covid-19 salgını ve sağlık haberciliği: Prof. Dr. Erkan Yüksel ile söyleşi. *Etkileşim*, 2020; 6: 205-13.
15. American Heart Association (2020). Coronavirus news on social media stressing you out? Here's how to handle the anxiety. <https://www.heart.org/en/news/2020/03/20/coronavirus-news-on-social-media-stressing-you-out>. Erişim tarihi: 25 Haziran 2023.
16. National Health Service (9 tips to help if you are worried about COVID-19). <https://www.nhs.uk/every-mind-matters/coronavirus/covid-19-anxiety-tips/>. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023.
17. Donovan J. Here's how social media can combat the coronavirus 'infodemic'. <https://www.technologyreview.com/2020/03/17/905279/facebook-twitter-social-media-infodemic-misinformation/>. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023.
18. Hu D, Lou X, Xu Z, Meng N, Xie Q, Zhang M, et al. More effective strategies are required to strengthen public awareness of COVID-19: Evidence from Google Trends. *J Glob Health*, 2020; 10(1): 011003.
19. Avcı K. Türkiye'de COVID-19 ile ilgili web arama davranışlarının incelenmesi: Google trendleri kullanan bir dijital epidemiyoloji çalışması. *Türk Hij Denl Biyol Derg*, 2021; 78(2): 133-46.